

Хомік О. Є.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

СЕМАНТИКА ТА ФУНКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВООБРАЗУ ПОЯС В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. Статтю присвячено аналізу особливостей репрезентації мовного образу пояс в українській фразеології та текстах усної народної творчості. З'ясовано, що мовообраз пояс як знак української народної культури є дуже продуктивним і поліфункційним. Лексико-фразеологічний склад української мови з компонентом пояс має широке коло значень, зокрема й архаїчні, пов'язані з мотивом зав'язування/розв'язування поясів (вузлів). Низка діалектних назв, що побутує в українській мові на позначення різних типів поясів, має затемнену внутрішню форму й потребує докладного дослідження. Семантика та функціонування мовообразу пояс у фольклорних текстах регламентується як спеціальною жанровою прагматикою, так і закономірностями міфо-фольклорної картини світу українців у цілому. У текстах родинної обрядовості актуалізується апотропеїчна та продукувальна семантика пояса. Провідним мотивом родильного обряду є розв'язування (зняття) поясів (вузлів) під час пологів та, навпаки, їхнє зав'язування (вдягання) після народження дитини. Весільні пісні часто містять мотив захисного огородження, що наближає їх до замовних текстів. Пояс виконує функцію медіатора між людським і чужим світом у перехідних етапах та ідентифікує головних осіб родильного і весільного обрядів. Календарно-обрядові тексти фіксують передусім символічне значення пояса як атрибута заможності, верховенства, належності до вищих надприродних істот (колядкові пісні), оберегове й продукувальне (веснянки), ідентифікаційне (русальні пісні). Серед необрядових жанрів найбільшого поширення пояс набуває в замовляннях (апотропеїчна семантика з мотивами «огородження», «підперізування», «зав'язування» тощо) і казках (апотропеїчна семантика, ідентифікаційна (набуття магічних властивостей)). Аналіз мовного образу пояс дозволив відтворити важливий фрагмент національно-мовної картини світу, довести самотність українських вірувань і традицій, що на сьогодні є конче потрібним завданням.

Ключові слова: мовний образ, пояс, знак національної культури, український лінгвокультурний простір, семантика, функціонування.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Стаття присвячена одній із актуальних проблем лінгвістики – особливостям семантики та реалізації мовного образу пояса як знака народної культури у фразеології та в різних жанрах українського фольклору. Дослідження здійснене в руслі пошуків сучасного вітчизняного мовознавства, що спрямовані на виявлення й аналіз тих явищ лексико-фразеологічного складу мови й сакральних текстів фольклорного дискурсу, семантичні та функційні особливості яких зумовлюються типовими для архаїчного осмислення світу мовними й текстовими фор-

мантами відбиття культурно-історичного світогляду нашого народу, звичаїв, вірувань і які належать до своєрідних феноменів, що відтворюють мовну картину світу та визначають тактику і стратегію життєдіяльності українського народу й до сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Перші спроби проаналізувати зазначений образ припадають на другу половину XIX ст. і фіксують, з одного боку, використання українськомовного фактичного матеріалу лише для реконструкції всієї слов'янської духовної культури, а з другого, є надто спрощеними та узагальненими [1; 2]. У кінці XX – на поч. XXI ст. пояс як обрядовий елемент одягу став об'єктом вивчення етнографів [3; 4], окремі його символічні значення та функції наводяться в лексикографічних працях і посібниках із лінгвокультурології та етнолінгвістики [5; 6; 7; 8; 9]. За нашими спостереженнями, на сьогодні в сучасному мовознавстві немає робіт, присвячених комплексному дослідженню мовообразу *пояс* в українському лінгвокультурному просторі, тому **актуальність** нашої розвідки є очевидною.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає в з'ясуванні особливостей репрезентації мовообразу *пояс* у фразеології та текстах української усної народної творчості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як справедливо зауважують науковці, пояс – «це не лише предмет одягу, що може позначати соціальний статус носія, а ще й особлива сакральна річ, яка входить до численних обрядів і вірувань нашого народу» [9, с. 78]. Як один зі знаків української народної культури, пояс є важливим символом національної ідентичності, має глибоке історичне й етнічне коріння. Його зовнішній вигляд може бути різноманітним, зокрема, пояс може бути «прикрашений вишивкою, оздобленою різноманітними орнаментами, що відбивають історію, природу, культуру та релігійні вірування народу» [10, с. 105].

Слово *пояс* в українській мові є полісемічним і нараховує 9 лексико-семантичних варіантів, що ґрунтуються на первинному значенні: «шкіряна, матерчата, в'язана і т. ін. довга смуга для підперізування одягу в стані» [11, с. 495]. В етимологічному словнику української мови лексема *пояс* подається як «похідна від **pojasati* «оперізувати; оперезати», утвореного за допомогою префікса *po-* «*no-*» від дієслова **jasati*, спорідненого з лит. *juostas* «підперезаний», *juosta* «пояс», *juosti* «підперезати», лтс. *juost* «тс.», *juosta* «пояс», ав. *yāsta-* «підперезаний», *yāh-* «пояс», гр. *ζωμα* «ремін» тощо» [12, с. 549]. Прикметно, що мотив «підперізування» в українській народній традиції тісно

переплітається з мотивом «зав'язування» і має відгомін архаїчних вірувань у силу зав'язування чи розв'язування магічного пояса (вузла): «сімейні узи», «пов'язати старостів», «перев'язати руки», «прив'язати до себе (когось)», «зав'язало мову (язик, рот)», «зав'язати голову (косу, хустку)», «зав'язати очі», «зав'язати дорогу», «зав'язати світ (вік)». Означений мотив «зав'язування» є наскрізним оберегово-продукувальним для всього українського лінгвокультурного простору: «Веселик, веселик, колесом, перев'язи дорогу червоним поясом; як густо цей пояс в'язався, щоб так і мої огірки густо в'язалися в пуп'янки»; «Зав'язую тобі вік довгий, розум добрий, в щасті, в здоров'ї, в миру прожити»; «Як я хвіртки, ворота зав'язую, так своїм ворогам лихі речі заказую. Сусіди добрі хай заходять, добрим словом добрі речі хай говорять» тощо [13, с. 157].

Синонімічний ряд до слова *пояс* уміщує лексеми *пас(ок)*, *підперіз(ок)*, *попруга*, *ремінник*, *черес*, *очкур*, *корсаж*, *поясо(чо)* к [14, с. 349]. Проте в українській мові існує й низка цікавих щодо походження синтетичних й аналітичних діалектних назв, частина з яких потребує свого спеціального дослідження. Це номінації на позначення різних типів поясів, що фіксують, зокрема, особливості їхнього зовнішнього вигляду, умови використання, інформацію про власника тощо: *багарі*, *байор(-ка)*, *басаманка* (*басамонка*, *басамунка*, *басанунча*), *баор(-ка)*, *бокур* (*бокурія*, *бочкур*), *викравка*, *гайтан*, *гачник*, *диндик* (*дзіндзик*, *дзюндзя*), *жичка*, *зганки*, *колан* (*коланик*), *крайка* (*крайчина*), *кушак*, *окравка* (*окрайка*, *окривка*), *оперізка* (*перізка*, *підперізка*), *очкура* (*очкурня*), *напруга* (*напружка*), *пас* (*пасина*, *пасине*), *плетінка*, *покромка*, *попругар*, *попругка*, *пояс браний*, *поясина*, *пояс каламайковий*, *пояс на заціпці*, *пояс окатий*, *пояс цифрований*, *пояс черчєтий*, *припон*, *ременина* (*ременяк*, *ременятко*, *ремінна*, *ремінне*, *рамінник*, *рамінь*), *ремінь весільний*, *ретізь* (*ретьязь*), *римінча* (*рімінча*), *рушник*, *силянка*, *скринник*, *спряжка*, *тканиця*, *фромбія*, *цингакора*, *цїнгатура*, *чимбір*, *чин докора* [15, с. 105–109].

Українські народні вірування фіксують поліфункційність пояса, що використовується для оберігання людини від злих духів і потойбічних сил, хвороб, злих людей, чорної магії та будь-яких нещасть; як класифікатор, що відділяє людей від нелюдей, «своїх» від «чужих»; надає його власникові надзвичайної сили [16, с. 8]. М. Жуйкова так пояснює одну із найважливіших його функцій: «його носіння є ознакою належності до людського світу, а зняття чи розв'язування майже завжди маркує тимчасове відлучення від нього: пояс знімається в разі контакту зі сферою чужого. Той, хто зняв пояс, набуває ознак чужого» [17, с. 195]. Історико-етнографічні джерела підтверджують обов'язковість цього атрибута в наших пращурів, які носили його від народження до смерті, адже він був і засобом «зв'язку» між світами, і знаряддям «замикання» цього зв'язку. Крім того, пояс міг слугувати символом багатства, благополуччя родини, вказував на мужність, високі моральні якості людини; позначав дівочу чистоту, створював магічне захисне коло [18, с. 645].

Лексема «пояс» є частим компонентом українських фразеологізмів, що мають найрізноманітніші значення: *брати ноги за пояс* – «прискорювати ходу, поспішати»; *затикати (заткнути) за пояс* – «перевершувати кого-небудь у чомусь»; *підтягувати (затягувати) паски/пояски/ремінці/очкурі* – «бути напівголодним, недоїдати»; *кланятися* (*поклонитися/вклонитися*) *в пояс* – «шанобливо кланятися чи виявляти покору»;

по Марусин пояс – «до смужки на келихові» тощо. Проте, за нашими спостереженнями, є фразеологізми, у яких реалізується загальне значення «пильнувати, охороняти», зокрема: *держати (тримати) коло свого пояса* – «дуже пильнувати, доглядати кого-небудь, не відпускаючи від себе» [19, с. 554]. На позначення вагітної жінки, яка, за народними віруваннями, перебуває в перехідному стані, уживаються апотропеїчні евфемістичні вислови з компонентом *пояс*: «мати за *поясом*», «вона за *поясом* носить».

Таким чином, використання пояса як могутнього оберега було актуальним у кризові моменти життя, зокрема при народженні дитини чи на весіллі. У родильних обрядових дійствах репрезентується передусім захисне значення пояса та його зв'язок між світами, що виявляється, наприклад, у чіткому регламенті його одягання. Так, під час самих пологів намагалися все відчинити, розв'язати і звільнити: розплітали волосся породіллі, витягували з вух сережки, розпинали сорочку, розв'язували вузли на хусточці [20, с. 136–137], «знімали персні, відчиняли всі вікна й двері, повитуха розперізувалась, батько розв'язував комір і штани. Усі ці дії в українській народній традиції мали ініціювати благополучну появу дитини в наш світ» [21, с. 184]: «А бабусенька готовусенька – // **В однім чоботі і без пояса**» або «А бабусенька да радюсенька, // До породілечки на родиночки // **В однім чоботі дай без пояса**». Науковці трактують образ баби-повитухи по-різному. Зокрема, О. Бриняк зауважує, що таке «зображення баби-повитухи наповнює її художньо-поетичний портрет відданістю родопомічній справі, готовністю виконувати свої обов'язки у будь-який момент, бо настільки вона поспішає допомогти, що аж забуває правильно взутися і підперезатися» [22, с. 653–660]. Переконливим, на нашу думку, є пояснення вилучення пояса, чобота тощо лімінальністю повитухи. Підтвердженням того, що ця баба належить до амбівалентних істот, слугує, зокрема, низка евфемістичних назв на її позначення, що зближує образ з надприродними табуйованими особами: *така*; *така мудра*; *залізна баба*; *та баба*, *що на поміч іде* тощо. Узагалі в українському лінгвокультурному просторі відьми, русалки, демонологічні персонажі завжди зображувалися без поясів: «Куди ви, дванадцять дівичь косматих, **безпоясих**, **простоволосих** пішли» [23].

Із моменту остаточного переходу дитини до світу людей пояси (вузли) тільки зав'язують, поєднуючи дію зі словесним супроводом: «Зав'язую тобі вік довгий, розум добрий, в щасті, в здоров'ї, в миру прожити». Прив'язана до причілкового вікна червона стрічка, окрім того, що ставала апотропеєм, виконувала інформативну функцію: сповіщала, що народилася дитина. Якщо немовля помирало нехрещеним, баба-повитуха сама його охрещувала: давала ім'я, одягала сорочку і головне – *підперізувала*, щоб воно не стало потерчам чи русалкою [24, с. 232–247].

Символічне захисне коло є характерним образом українських колискових пісень. Зауважмо, що магічне коло як різновид пояса в українському лінгвокультурному просторі є складним і багатомірним явищем, що має різні вияви (вінок, перстень, огорожа, хрест тощо) та функції. Воно може виражатися вербально, акціонально чи предметно. Створюватися окресленням, обсяпанням, опоясуванням, обходом, створенням перешкоди, замиканням, охрещуванням тощо. Наприклад, щоб приспати чи оберігати дитину, важливу роль відіграє розташування різних сакральних істот навколо неї. Іноді цю апотропеїчну функцію можуть виконувати природні явища, небесні

світила, тварини, птахи і рослини: «Сонце зійде – обігріє, / Роса впаде та її зсупає, / Листок впаде та її накрис, / Вітрець стане – заколише, / Птах прилетить, заспіває» [25, с. 12]. Вони створюють своєрідне символічне коло, межу між двома світами, що репрезентується експліцитно чи імпліцитно (огодження язичницькими чи християнськими святими, сакральними істотами, хрестом тощо). Найпоширенішим охоронцем дитини в коліскових піснях є кіт – амбівалентна істота, яка допомагає не тільки остаточному переходу дитини до світу людей, а й уберігає, заколисує, навчає тощо: «А ти коте волохатий біжи **крусом хати** / Пшиов котик у лісок, / Найшов котик **поясок**, / За люлечку **прив'язав** / Та дитину покачав» [25, с. 17].

Мотив розвіювання волосся по поясу є надзвичайно поширеним у весільних піснях: «Вій, вітре, дорогою // За нашою молодою, // Розвій косу-росу // По **червонім поясу** // Найся косонька має – // Все ся завтра сховає». На відміну від іншого аналізованого фактичного матеріалу, епітет *червоний* не виконує тут оберегової функції. Він характеризує дівочу цноту, позначає набуття дівчини іншого статусу, народження її в новій родині. Порівняймо образ *червоного пояса* у весільних піснях з образом *червоного віночка* в колядках, адресованих незаміжнім дівчатам, що також символізує дівочу красу та цнотливість, є постійним атрибутом безтурботного періоду дівування: «Гречна дівочка ружі зірвала, / У запасочку собі складала, / Із запасочки вой вибирала / Ще й у **червоному віночку** сплітала... / Як долітала, на голов клала, / На голов клала та й приміряла: / – Дивіться, мамко, ци хорошенько, / Дивіться, люди, ци яло буде... / Не похвалили, **вінчик** взяли. / Як го взяли, не вернули – / Ані **ружовий**, ні **барвінковий**. / Місто віночка рантушок дали, / Шовков хустков голов завили. / Як завивали, повінчовали: / Вінчуємо тя, гречна невісто, / Вой невісточко та Оленочко».

Цікавою для аналізу є весільна пісня «Ой хвалилася, вихвалилася білая березонька: «На мені кора білая до кореня // На мені голля тонкеє да тонкеє // На мені листя тонкеє зеленее» // Ой хвалилася, вихвалилася Уляна у батенька! // «У мене лице рум'янеє // У мене коса русая **до пояса**...» [26, с. 126]. Слід зауважити, що тексти усної народної творчості містять численні порівняння рослин з людиною, її зовнішнім виглядом (волосся), віковою, емоційною, поведінковою характеристикою. Проте, імовірно, що, окрім порівняння краси дівчини з березою, у пісні актуалізується уявлення про міфологічну модель побудови світу: пояс – це свій (людський) простір, вище – чужий позитивний, і нижче – чужий негативний.

Деякі весільні пісні мають спільні з обереговими замовляннями архаїчні образи та мотиви. Порівняймо: «Мати Івашка родила, // Місяцем обгородила, // Сонечком підперезала, // В доріженьку випроводжала: // – Да їдь, синочку, не барись, // Возьми Мар'єчку да й вернись» [26, с. 38], «Мати дочку родила, // Місяцем обгородила, // Сонечком підперезала, // На село виряджала» [27, с. 92] і «Ти, Місяцю. Ясний, // Ти, Місяцю, прекрасний, // Ти, Місяцю, дорогий, ти, Місяцю золотий; // Я Місяцем обгорнуся, // Зорью підперезуся, // І своїх ворогів-супостатів не боюся!» [28, с. 44–45]; «Іду я на суд: сонце в лице, місяць в плече. **Зорею підперезуся** – нікого не боюся» [28, с. 39].

Пояс був атрибутом частих дівочих ворожін: «**Пояс мій, пояс, покажи нареченого і поїзд**» [28, с. 23] і любовної магії: «Не їду я, не їду ні на кози, ні на коні, а на сірій вівці. **Зорями під-**

перезуся, раба Божого (ім'я) до раби Божої (ім'я) золотом покажуся». Широко застосовувався в господарських магичних обрядах: «Як міцно і щільно **пояс** навколо мене тримався, так міцно корівка коло двору тримайся» [29, с. 23].

Серед календарно-обрядових жанрів найбільшого поширення пояс набуває в обрядах зимового і весняного циклів, маркуючи середину чи центр космосу. У частині колядок наявність пояса засвідчує обов'язковість цього атрибуту, а також демонструє соціальний статус підперезаного господаря та всього, що йому належить: «А чи вдома Пан Хазяїн // А я знаю що Він дома // А Він сидить в Кінці (скраю) Столу // А на Ньому Шуба Люба // А на Шубі **Поясочок** // А на **Поясочку Калиточка** // А в Калиточці Сім Шележечків (червінців) // Цьому тому по Шележечку // А нам дайте по Пиріжечку» [30, с. 210]. Як бачимо, у наведеній колядковій пісні акцент робиться на поважності господаря оселі, який в ці святкові дні є уособленням Бога.

Пояс може бути атрибутом пастухів – амбівалентних істот, які з'єднують «свій» і «чужий» світи. Часто пояс, зроблений з ожини (гужви, ужівки), підтверджує лімінальність образу власника, а «ужевка одначе служить символом блискавки Громова-пастуха, бо похожа на гадюку й вуза, в образі котрих народи споконвіку зъявляли собі блискавку» [31, с. 51]. У деяких колядках суб'єкти дії підперезані срібними чи золотими поясами, що вказує на належність їх до представників вищого чужого простору: «Ой, із-за гори вийшли тумани // То ж не тумани, не темна хмара, // Не темна хмара – овець отара. // За ними іде **гречний молодець**, // **Золотим поясом підперезався**, // **Трема трубами та й обтикався**. // **Що одна труба та розова, // А друга труба та мідяная, // А третя труба та золотая**».

У замовляннях часто реалізується функція оточення об'єкта, який охороняється від зовнішньої небезпеки, шляхом створення магичного кола. Насамперед ці мотиви простежуються в оберегових, родильних, господарських і продукувальних замовляннях або текстах «на дорогу»: «В дорогу **вбіраюся** і з Господом Богом і з Господом Богом **стрикаюся**, місяцем **окружуся**, а зорею **підперезуся**. Я, хрещена породжена (ім'я) **ні посмішки, ні пристриту, ні вроків не боюся**», «На **хресті лягаю, хрестом покриваю, хрест в головах, покрови в ногах, гангели по боках**. Гангеле-хранителю, **храни душу, тіло й мене грішного**. Гангеле-спасителю, **спаси душу, тіло й мене грішного**...», «**Коло нашого двора кам'яная гора**. Кам'яніє гори, **терновіє плоти, глибокіє ріки, желізніє ступи, смоляніє волни**. Ти, **все зле, все лихе, все недобре, на туй горі вбийся, на терновому плоти поколися, в желізних ступах потовчися, в смоляних волнах подавися**...» [32, с. 195].

Сакральна, ідентифікаційна та апотропеїчна функції пояса (поясів) поширені в українських народних казках. Так, зокрема, в одній із них стара дає дівчині тонкий поясик і повчає її: «**Заперезись** і будь смироною перед Ольден-квітом. Коли скаже, аби ти стала його жінкою, засунь ліву руку під поясик і дай свою згodu... запам'ятай добре: роби все, тримаючи ліву руку під пояском. **Він має чарівну силу**» [33, с. 50]. У казці «Молодильна вода» герой перед виходом із хати підперізується аж трьома поясами: «**Наймолодший син взяв три пояси, набрав повні самих червоних дукатів. А тато уже наказав старшому синові, аби стратив наймолодшого. Той царевич обперезався одним поясом наголо, другим поверх сорочки, а третім поверх жилетки і хотів іти в інший світ**». Такі сакральні властивості пояса яскраво репрезентуються у народних казках,

де його одягання або зняття приводить до певної метаморфози головного героя, переводить його до іншого статусу чи надає чарівних властивостей: «І скинув дід пояс. Ударився об землю і став паном».

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямку. Отже, залежно від прагматики того чи іншого фольклорного жанру, ритуальної ситуації тощо мовний образ *пояс* набуває різноманітної символіки та мовної репрезентації. Найчастіше він використовується в перехідних ритуалах, охоронній та продукувальній магії, має символіку кордону між людиною і чужим світом.

Проведене дослідження накреслює перспективи аналізу походження назв на позначення поясів, що мають, зокрема, затемнену внутрішню форму, а також вивчення інших мовообразів як знаків української народної культури, що дозволить належним чином реконструювати мовну картину світу нашого народу.

Література:

1. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології. К.: Мистецтво, 1995. 354 с.
2. Українські традиції та звичаї / Упоряд. А.П.Ярещенко. Х.: Факт, 2008. 232 с.
3. Матейко К. І. Український народний одяг. К.: Наук. думка, 1996. 196 с.
4. Маєрчик М. С. Ритуал і тіло: структурно-семантичний аналіз обрядів родинного циклу. К.: Критика, 2011. 325 с.
5. Войтович В. М. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. 662 с.
6. 100 найвідоміших образів української міфології / під заг. ред. О. Таланчук. К.: Орфей, 2002. 448 с.
7. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. К.: Довіра, 2006. 703 с.
8. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Довіра, 2007. 262 с.
9. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ: Плай, 1996. 272 с.
10. Матейко К. І. Український народний одяг. К.: Наук. думка, 1996. 196 с.
11. Словник української мови: [в 11 т.]// АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Том 7, 1976.
12. Етимологічний словник української мови/ уклад.: Р. В. Болдирев [та ін.]. Київ, 2003. Т. 4: Н–П. 652 с.
13. Хомік О. Є. Оберегові образи в українських коліскових піснях // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Х., 2009. № 846. Сер.: Філологія. Вип. 56. С. 155–160.
14. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. 5-те вид., опрацьоване і доповн. Львів: БаК, 2014. XIV + 530 с.
15. Матейко К. І. Український народний одяг. К.: Наук. думка, 1977. 222 с.
16. Хомік О. Є. Оберегова сила слова й магія давніх заговлянь // Вивчаємо українську мову та літературу: Науково-методичний журнал. жовтень 2011. № 29 (285). С. 27–31.
17. Жуйкова М. Магічне коло в культурі та мові східних слов'ян // Народознавчі зошити. Львів, 2002. № 3–4. С. 193–203.
18. Енциклопедичний словник символів культури України / ред.: О. Потапенко, В. Коцур, В. Куйбіда. 5-те вид. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В.М., 2015. 912 с.
19. Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. Білоноженко, І. Гнатюк, В. Дятчук. Київ: Наук. думка, 2008. 1096 с.
20. Борзяк О. О. Баба-повитуха в культурно-історичній традиції українців: між профанним і сакральним. Київ: Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології. М. Рил. НАН України, 2009. 397 с.
21. Маєрчик М. С. Ритуал і тіло: структурно-семантичний аналіз обрядів родинного циклу. Київ : Критика, 2011. 325 с.
22. Бриняк О. М. Величальна естетика христинної поезії українців // Народознавчі зошити. 2016. № 3. С. 653–660.
23. Хомік О. Є. Український вербальний оберег семантика і структура: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Х., 2005. 20 с.
24. Здоровега Н. І. Народні звичаї та обряди. Бойківщина: історико-етнографічне дослідження. Київ, 1983. С. 232–247.
25. Над колискою. Українські коліскові пісні та вірші. Упор., підг. тексти та вст. сл. В. Г. Бойко. К.: Держлітвидав України, 1963. 280 с.
26. Весільні пісні/ ред. І. П. Березовський; упоряд. М. М. Шубравська. К.: Дніпро, 1988. 476 с.
27. Килимник С. Український рік в народних звичаях в історичному освітленні // <https://svit.in.ua/kny/books skyl.htm>
28. Вербальна магія українців: наук. та навч.-метод. матер. до курсів: фольклор, етнографія, звичаєве право, л-ра, мовознав., філос., філософ. антропологія// Павлов О. Д., Полковенко Т. В., Фісун В. П. К.: Б-ка українця, 1998. 96 с.
29. «Ви, зорі-зориці...» Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / упоряд.: М. Г. Василенко, Т. М. Шевчук. Київ: Молодь, 1991. 336 с.
30. Колядки та щедрівки: зимова обрядова поезія трудового року / упоряд. О. І. Дей. Київ: Наукова думка, 1965. 804 с.
31. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. Львів: Друкарня товариства ім. Шевченка, 1876. 80 с.
32. Українські заговляння/ упоряд. М. Н. Москаленко. К.: Дніпро, 1993. 307 с.
33. Казки Карпат: Укр. нар. казки / Упоряд., вступ. ст., прим. та слов. І. В. Хланті; Оформл. і мал. Б. Р. Пікулицького. Ужгород: Карпати, 1989. 418 с.

Khomik O. Semantics and functional features of the linguistic image of the belt in the Ukrainian linguocultural space

Summary. This article is devoted to analysing the features of the representation of the linguistic image of the belt in Ukrainian phraseology and oral folklore texts. It has been found that the linguistic image of the belt as a sign of Ukrainian folk culture is very productive and multifunctional. The lexical and phraseological composition of the Ukrainian language with the component belt has a wide range of meanings, including archaic ones associated with the motif of tying / untying belts (knots). A number of dialectal names used in Ukrainian language to denote different types of belts have an obscured internal form and require detailed study. The semantics and functioning of the linguistic image of the belt in folklore texts is regulated by both special genre pragmatics and the regularities of the mythological and folklore picture of the world of Ukrainians in general. In the texts of family rituals, the apotropaic and productive semantics of the belt are actualised. The leading motif of the birth rite is the untying (removing) of belts (knots) during childbirth and, conversely, their tying (putting on) after the birth of a child. Wedding songs often contain the motif of a protective fence, which brings them closer to the incantatory texts. The belt serves as a mediator between the human and the alien world in transitional stages and identifies the main persons of the birth and wedding rites. Calendar-ceremonial texts record primarily the symbolic meaning of the belt as an attribute of wealth, supremacy, belonging to higher supernatural beings (carol songs), as well as its protective and productive (vesnianky – spring songs), and identification role (mermaid songs). Among the non-ceremonial genres the belt is most widespread in incantations

(apotropaic semantics with motifs of ‘fencing’, ‘girdling’, ‘tying’, etc.) and fairy tales (apotropaic and identificational semantics (the acquisition of magical properties)).

This analysis enables the reconstruction of an important fragment of the national linguistic picture of the world,

and reveals the originality of Ukrainian traditions and beliefs, which remains crucial today.

Key words: linguistic image, belt, symbol of national culture, Ukrainian linguocultural space, semantics, functioning.